

Penglibatan Awam sebagai Pembuat Keputusan dalam Rancangan Tempatan Pihak Berkuasa Tempatan

Public Participation as a Decision Maker in Local Plans at Local Authority

MOHD AZHAR MOHAMED ALI & KADIR ARIFIN

ABSTRAK

Kajian ini menghujahkan bahawa tahap penglibatan awam yang rendah dan kurang menggalakkan dalam aspek penyediaan Rancangan Tempatan (RT) yang mempengaruhi tahap dan keputusan terhadap perancangan pembangunan di peringkat Pihak Berkuasa Tempatan (PBT). Oleh yang demikian, kajian ini adalah menganalisis tahap penglibatan awam sebagai pembuat keputusan dalam RT dengan memilih Majlis Daerah Kuala Langat (MDKL) sebagai kawasan kajian. Kaedah yang digunakan dalam kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif dan soal-selidik. Soal-selidik telah dibangunkan berasaskan empat tema utama penglibatan awam iaitu kehadiran di program/proses bantahan awal, keaktifan dalam memberikan input/cadangan, penglibatan dalam mewujudkan RT dan penglibatan meluluskan perancangan di dalam RT. Empat tema ini mempunyai lapan item yang mewakili lapan tangga penglibatan Arnstein. Kaedah analisis data menggunakan Skor Interval dan Tipologi Arnstein dan statistik deskriptif dengan menggunakan perisian SPSS. Kaedah peratusan digunakan bagi melihat jumlah setiap skor untuk setiap tema. Seramai 384 responden telah dipilih bagi mewakili populasi di MDKL, Selangor. Hasil kajian keseluruhan mendapati, tahap penglibatan awam di MDKL adalah berada di tahap perundingan dengan skor sebanyak 1691. Melalui perbincangan telah menunjukkan penglibatan awam penduduk di Daerah Kuala Langat belum lagi mencapai tahap yang optimal dan keputusan dalam RT di MDKL masih bersifat atas ke bawah iaitu dari pihak kerajaan sepenuhnya manakala pihak penduduk hanya mengikut kehendak perancangan tersebut. Ini juga bermakna bahawa aspek komunikasi dua hala antara penduduk dan pihak PBT masih lagi rendah dan kurang berkesan. Kesannya, ia mestilah diberikan tindakan sewajarnya agar proses penyediaan RT untuk masa depan penduduk dengan mengambil kira penglibatan awam sepenuhnya sebelum dilaksanakan.

Kata kunci: Penglibatan awam; pihak berkuasa tempatan; rancangan tempatan; komunikasi; pembuat keputusan

ABSTRACT

This study explains how low and ineffective public participation in relation to local planning (RT) preparation influences decisions related to local development at the local authority level. This study was conducted to examine the level of public participation in decision-making in local planning; Kuala Langat District Council (MDKL) was selected as the study's target location. The approaches adopted for this study were a quantitative approach and a survey. The survey was established based on the four main themes of public participation: attendance in the early objection process, activeness in providing input/feedback, involvement in RT establishment, and involvement in approving the plans for RT. These four themes contained eight items that represent the eight ladders in Arnstein's public participation. The data analysis used interval scores, Arnstein typology scores, and descriptive statistics using SPSS software. Percentage analysis was used to determine the percentage total of each score for each theme. A total of 384 respondents were selected to represent the population in MDKL, Selangor. The overall result reveals that the level of public participation in MDKL is at the consultation level with a score of 1691. The discussion reveals that public participation in Kuala Langat District has not reached its optimal level and decisions in local planning are still based on a top-down approach where the government finalises decisions, whereas locals follow the decisions being made. This also means that two-way communication between government and locals is still at a low and ineffective level. Consequently, appropriate actions must be taken so that the

preparation process of future local planning and development includes public participation; this should be taken into consideration before plans are enforced.

Keywords: Public participation; local authority; local plan; communication; decision maker

PENGENALAN

Isu penglibatan awam di dalam membuat keputusan di dalam Rancangan Tempatan (RT) di Pihak berkuasa Tempatan (PBT) Malaysia masih lagi berada pada tahap kurang menggalakkan dan masih di peringkat minimum (Yaakob 2012; Kamariah 2003; Haliza 2005; Robi 2008; Omar 2009; Ghazi Ismail & Haliza 2011; Lee et al. 2012; Nuruddin et al. 2015). Hal ini sering dihubungkan dengan pengetahuan rakyat yang masih rendah terhadap proses penglibatan awam dan pastinya akan mempengaruhi keputusan yang telah dan akan dibuat (Fung 2006; McKenna 2011; Haliza 2011; Marzuki 2015).

Penyertaan awam merupakan satu proses yang kompleks, tetapi ia cukup penting agar sesuatu pembangunan yang dilaksanakan ini dapat memenuhi keperluan, kehendak orang ramai dan pihak komuniti (Aiyoola et al. 2014; Bergmuller 2015; Norlida Hamim 2017). Dalam konteks kajian ini, penglibatan awam merujuk kepada suatu proses yang bertujuan untuk melibatkan orang awam secara lebih luas dalam menyuarakan pandangan mereka di dalam proses membuat keputusan yang teratur dan telus (Dietz & Stern 2008). Penglibatan awam merupakan satu elemen perlu di dalam satu proses perancangan dan fungsi-fungsi perancangan digunakan untuk menganalisis maklumat dan nilai-nilai komuniti (Siti Hajar et al. 2017). Senario ini membuktikan bahawa pihak orang ramai atau rakyat ingin terlibat di dalam proses penglibatan awam sama ada melalui proses seranta dan publisiti, bantahan awam, komunikasi dan perhubungan yang baik di antara pihak berkuasa/kerajaan dan orang ramai/awam (Jenkins 1993; Kamaruddin Ngah 1991).

Proses dan kualiti penglibatan awam adalah terhad disebabkan kekurangan pengetahuan di kalangan orang awam (Sweeney 2004; Kamariah 2003). Ini kelihatan selari dan sepadan dengan hujahan Jenkins (1993) yang menyatakan pemahaman orang awam adalah sangat penting bagi memperbaiki keadaan penglibatan awam yang kurang memuaskan. Menurut Bramwell & Sharman (1999), menghujahkan bahawa keberkesanan penglibatan awam adalah mustahil

sekiranya masyarakat tidak diwakili secara adil. Kajian oleh Kamariah (2003), melaporkan hanya 1% daripada peserta hadir mengisi borang bantahan dalam publisiti seranta. Ini diperkuatkan oleh Laporan Tahunan JPBD (2006) dan Robi (2008) yang menunjukkan hanya 1% sehingga 12% daripada keseluruhan populasi setiap kawasan hadir dan terlibat di pameran draf rancangan tempatan yang dilaksanakan oleh pihak kerajaan. Manakala, menurut Lee et al. (2012) pula, jumlah peserta awam di Malaysia masih lagi berada di tahap mengecewakan kerana rakyat Malaysia masih belum mempunyai pengetahuan yang cukup mengenai proses penglibatan awam, dan isu-isu serta peraturan-peraturan mengenai pengawalan proses perancangan masih di dalam keraguan. Tambahnya, secara praktikal, suatu proses penglibatan awam di Malaysia dilihat hanya sebagai satu sesi taklimat oleh pihak kerajaan dan PBT kepada masyarakat awam dan bukannya sebagai perundingan sebenar antara kedua-dua pihak tersebut.

Tahap penglibatan awam yang rendah ini turut menjejaskan keberkesanan pihak PBT di dalam membuat keputusan dan menjalankan tanggungjawabnya. Penglibatan awam mestilah melalui sumber yang sah dan maklumat-maklumat yang tepat supaya proses penglibatan awam menjadi lebih berkesan (Jury Foo 2018). Di dalam konteks perancangan dan pembangunan kerajaan tempatan, penyertaan awam merupakan refleksi kepada idea demokratik, terutama di peringkat akar umbi (Kweit & Kweit 2007; Lafont 2015; Marzuki 2015). Ia boleh memupuk kepercayaan orang awam terhadap legitimasi dan keberanggungjawaban pihak kerajaan (Royo et al. 2014; Bergmuller 2015). Selain itu, ia juga turut meningkatkan ketelusan di dalam konteks perundangan dan pengurusan pentadbiran kerajaan tempatan (Kamariah 2003; Sulzakimin et al. 2014).

Proses rancangan pembangunan tempatan atau penggubahan RT bukan sahaja tanggungjawab pihak berkuasa tempatan, tetapi memerlukan penglibatan daripada semua ahli dalam organisasi dan pihak berkepentingan terutama pihak penduduk dan ianya juga berskala demokrasi global (Solomon & Abelson 2012). Penyertaan

awam juga dikatakan sebagai batu asas di dalam melaksanakan *good governance* (Cuppen et al. 2012; Abelson et al. 2003; O'Faircheallaigh 2010). Kelemahan proses penglibatan awam menyebabkan proses demokrasi dan membuat keputusan tidak berjalan dengan baik dan adil serta berkesan (France 1998; Marzuki 2009). Ini diburukkan lagi dengan faktor-faktor kelemahan atau kegagalan penglibatan awam seperti faktor kredibiliti awam dan kepercayaan yang rendah daripada orang awam (Woolcock 1998), faktor motivasi yang rendah (Bierle & Cayford 2002) dan faktor-faktor lain, telah gagal untuk dikaji dan dibincangkan dengan lebih jelas (Timothy 1999; Keogh 1990). Tambahan lagi dengan kurangnya penggunaan teknologi informasi (Fedotova et al. 2012; Ayodele et al. 2015). Sebagai contohnya, kajian penglibatan awam di India (Tosun 1998) dan Turki (Marzuki 2015), menunjukkan struktur perundangan yang ada telah mewujudkan halangan di antara penduduk dan pihak berkuasa tempatan. Manakala kajian penglibatan awam di Brazil pula, pihak berkepentingan dan pihak awam, tiada diberi saluran atau ruang bagi sebarang proses rundingan (Few 2002). Ini sedikit berbeza dengan pandangan pengkaji seperti Alfasi (2003) dan Lane (2003) yang menyatakan antara faktor kejayaan penglibatan di Norway ialah kerana keaktifan parti-parti politik dalam memainkan peranan mereka serta pengaruh budaya yang berbeza. Perkara ini turut ditekankan oleh beberapa pengkaji lain seperti Putnam (1993), Nabatchi & Emerson (2015) dan Polletta (2014), yang menghujahkan jika orang awam dibekalkan dengan kaedah penyertaan awam yang efektif dan berkesan, hasil positif ke arah kebaikan demokrasi akan tercapai.

Bagi perspektif yang lain pula, penglibatan awam sepatutnya mendahului untuk dasar atau polisi awam yang lebih baik (Fedotova et al. 2012), dan perlaksanaan membuat keputusan boleh dikaitkan dengan sasaran utama kepada program-program bagi orang awam (Bierle & Cayford 2002; Fagotto & Fung 2009; Marzuki 2015). Pernyataan ini turut disokong oleh Moynihan (2003) yang melihat, melalui input di dalam penyertaan awam sebagai matlamat di dalam program awam bagi membolehkan pihak pengurus mempertingkatkan keberkesanan melalui sumber-sumber yang sah dan maklumat-maklumat yang tepat supaya proses lebih berkesan (Marzuki 2015; Sharifah & Ilhami 2015). Selain itu juga, ia penting bagi masyarakat awam membuat keputusan akan masa hadapan mereka (Chadwick 1971; McNeeley 1992; Chee

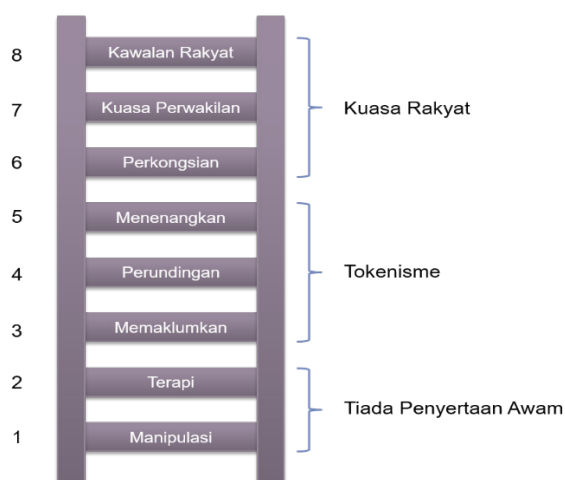
Hui Lai et al. 2017). Ini kerana, orang awam sebagai pihak yang terlibat mempunyai kepentingan kerana setiap aktiviti pembangunan akan memberikan impak besar kepada kehidupan mereka (Slocum & Thomas-Slayter 1995; Marzuki 2009). Namun, seperti yang dinyatakan tadi, kurangnya penglibatan awam di dalam membuat keputusan oleh pihak kerajaan akan mempengaruhi keberkesanan kepada pembangunan dan perancangan sesebuah PBT (Yaakob 2012). Oleh yang demikian, kajian ini adalah untuk menganalisis tahap penglibatan awam sebagai pembuat keputusan dalam RT di PBT dengan memilih Majlis Daerah Kuala Langat sebagai kawasan utama kajian.

TEORI ARNSTEIN SEBAGAI ASAS MODEL PENGLIBATAN AWAM

Penglibatan awam merupakan satu proses yang kompleks dan sukar (Aiyoola et al. 2014). Ia juga merupakan satu alat bagi mengelakkan konflik (Yvonne & Mark 2010). Mengikut kajian oleh Karsten (2012) teori dan model penglibatan awam telah dicetuskan oleh Arnstein pada tahun 1969 sehinggalah model oleh Shier et al. (2012) iaitu *The Yinyang Model* (2012). Malah terdapat 36 teori dan model berkaitan penglibatan awam (Karsten 2012). Walau bagaimanapun, kajian ini hanya bersandarkan kepada teori atau model Arnstein (1969) sahaja (Rajah 1), kerana ianya merupakan asas utama kepada perkembangan model penglibatan awam dalam rancangan tempatan.

Teori *Ladder of Citizen Participation* oleh Sherry Arnstein pada tahun 1969 seperti dalam Rajah 1, telah terbit buat pertama kalinya di dalam makalah *American Planning Association* dan dikatakan salah satu teori atau model penglibatan awam yang amat berpengaruh (Connor 1988; Karsten 2012; Marzuki 2015; Suzanah et al. 2015). Arnstein percaya tanpa penyebaran kuasa penyertaan awam, suatu 'kekosongan peraturan' (*empty ritual*) dan proses kekecewaan akan berlaku. Untuk pembentukan semula sosial, rakyat mestilah berhubung di tahap aktiviti tinggi dalam tangga penyertaan dan bukannya hanya di tahap aktiviti bawahan.

Melalui analisis teori tersebut, Arnstein percaya penyertaan rakyat merupakan penyumbang kepada kuasa yang tidak ada batasnya termasuklah aspek ekonomi atau politik yang boleh membataskan kuasanya, terutamanya yang melibatkan kesan kepada kehidupan mereka. Pengagihan semula

RAJAH 1. Lapan Tangga Penglibatan (Arnstein 1969)

kuasa ini mendorong kepada pemulihan sosial serta membolehkannya untuk berkongsi faedah-faedah bersama di dalam masyarakat. Perkara pokok penyertaan adalah berkenaan dengan pengagihan kuasa kerana tanpanya sesebuah program pembangunan itu kelihatan kosong dan mengecewakan (Arnstein 1969; Azlizan & Hamzah 2012).

Melalui Rajah 1, Arnstein telah membahagikan penglibatan awam kepada 3 kategori iaitu tahap “tiada penyertaan awam” dengan meletakkan tahap tangga ‘terapi’ dan tahap tangga ‘manipulasi’ yang diletakkan sebagai tangga paling rendah (Arnstein 1969; Babu 2015; Connor 1988). Arnstein juga mewujudkan kategori “*tokenisme*” dengan meletakkan tahap tangga ‘memaklumkan’ sebagai tahap tangga ke-3, diikuti tahap tangga ‘perundingan’ serta tahap tangga ‘menenangkan’ sebagai tahap yang ke-4 (Arnstein 1969; Connor 1988; Dorsey 1994). Seterusnya Arnstein membentuk kategori tahap tertinggi dan atas sekali ialah darjah “kuasa rakyat”, di mana kuasa dan tanggungjawab kepada pihak awam atau rakyat sepenuhnya (Dorsey 1994; Suzanah et al. 2015; EUKN 2017). Tangga penglibatan di dalam memberikan kelulusan ke atas sebarang program perancangan pembangunan atau proses RT dalam peringkat ini ialah penglibatan tahap ‘kawalan rakyat’, tahap ‘kuasa perwakilan’ dan tahap ‘perkongsian’ (Arnstein 1969; Connor 1988; Dorsey 1994; Abiola et al. 2014; Suzanah et al. 2015; Tjahjono et al. 2014; Wilcox 1994). Kesemua tahap tersebut memerlukan proses komunikasi dua hala yang berkesan khususnya untuk membuat keputusan dalam perancangan pembangunan setempat atau RT (Mitchell et al. 2005; Diertz & Stern 2008; Robi 2008; Haliza 2011; Gudowsky

& Bechtod 2013; Rotthman 2013). Melalui komunikasi berkesan, masyarakat awam mendapat maklumat yang jelas dan tepat bagi memudahkan menyokong dan membuat keputusan (Kuhn & Zhang 2014).

KAEDAH KAJIAN

Pendekatan kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif bagi menjawab objektif kajian iaitu menganalisis tahap penglibatan awam sebagai pembuat keputusan dalam RT di PBT dengan memilih Majlis Daerah Kuala Langat sebagai kawasan kajian. Kaedah analisis kekerapan akan digunakan bagi melihat peratusan setiap skor untuk setiap empat tema atau pembolehubah tersebut. Pendekatan kuantitatif merupakan pendekatan yang memberi penekanan kepada fenomena-fenomena objektif dan dikawal melalui pengumpulan dan analisis data (Chua 2006). Realiti pendekatan kuantitatif berupaya mengelakkan bias dalam proses penilaian empirikalnya, yang mana pengkaji bebas daripada responden yang diselidik. Hasil kajian diperolehi dibuktikan menerusi analisis terpilih sesuai dengan matlamat dan tujuan kajian yang membawa kepada generalisasi kepada ramalan, penjelasan dan pemahaman (Abd Rahim 2009; Neuman 2007).

Pendekatan bagi mengutip data pula ialah dengan menggunakan instrumen soal-selidik. Soalan-soalan soal-selidik dirujuk dan diubahsuai daripada kajian lepas (Tjahjono et al. 2014; Suzanah et al. 2015). Soal-selidik telah dibangunkan berasaskan empat tema utama penglibatan awam iaitu kehadiran di program/proses bantahan awal, keaktifan dalam memberikan input/cadangan, penglibatan dalam

mewujudkan RT dan penglibatan meluluskan perancangan di dalam RT. Kaedah analisis data pula menggunakan Skor Interval dan Tipologi Arnstein (1969) dan statistik deskriptif dengan menggunakan perisian SPSS. Melalui empat tema atau pembolehubah tersebut, dibentuk lapan item yang akan mewakili tahap lapan tangga penglibatan Arnstein. Teknik persampelan rawak mudah digunakan kerana diyakini dapat memberikan peluang samarata kepada setiap individu dalam populasi dipilih sebagai sampel dalam kajian ini. Ia juga dikatakan dapat menjimatkan masa, kos dan bebas daripada bias (Mohamad Najib 1999; Abd Rahim 2009; Zikmund 2003). Penganalisaan data dilakukan selepas pengumpulan data dijalankan di mana penghuraian hasil kajian dilakukan dengan menganalisis data menggunakan statistik deskriptif untuk memberikan gambaran secara umum tentang persoalan dan hasil kajian supaya mudah difahami (Majid 2000). Analisis deskriptif merupakan satu teknik yang digunakan di peringkat analisis awal untuk memahami data dan implikasi statistiknya dan bermatlamat untuk memberi penerangan secara sistematik dan tepat tentang fakta dan ciri-ciri sesuatu populasi (Abd Rahim 2009).

Melalui kaedah analisis Skor Interval dan Tipologi Arnstein (1969) (Jadual 2) yang telah digunakan untuk menganalisis hasil kajian, kaedah analisis peratusan digunakan bagi melihat jumlah peratusan setiap skor untuk setiap empat tema atau pembolehubah tersebut. Setelah skor bagi setiap aspek/tema telah dikira, skor-skor ini akan dijumlahkan untuk mendapatkan skor secara keseluruhan bagi tahap penglibatan awam di Daerah Kuala Langat. Skor secara keseluruhan kemudian akan disukat mengikut skor tipologi Arnstein. Semakin tinggi jumlah skor yang diperolehi, maka semakin tinggi tahap penglibatan awam dalam membuat keputusan terhadap perancangan pembangunan rancangan tempatan di MDKL. Penggunaan teori Arnstein dengan tahap tangga atau konsep *Ladder* Arnstein (tahap 1-8) bagi menunjukkan tahap-tahap penglibatan turut digunakan (Seperti Rajah 1).

Bagi mendapatkan jumlah skor responden, bantuan perisian *SPSS* digunakan untuk merekodkan setiap soal selidik dan pandangan responden dengan pengukuran penglibatan tahap tangga Arnstein berasaskan empat tema utama penglibatan awam yang telah dibangunkan. Bagi penentuan saiz sampel yang mewakili saiz populasi penduduk setempat, penentuan saiz kajian adalah berdasarkan jadual penentuan saiz sampel Krejcie

dan Morgan (1970). Jadual Krejcie dan Morgan digunakan kerana saiz populasi dan bilangan ketua isi rumah di kawasan MDKL adalah tinggi iaitu berjumlah 93,400 buah rumah (Laporan Jabatan Perancang, MDKL 2017). Penggunaan borang soal selidik lebih praktikal dan berkesan untuk populasi yang besar (Majid 2000). Menggunakan formula pengiraan saiz sampel Krejcie dan Morgan (1970), sebanyak 384 saiz sampel kajian telah dipilih dan boleh mewakili jumlah populasi seluruh Daerah Kuala Langat dan PBT MDKL. Pemilihan sampel ini juga disokong oleh Roscoe (1975), yang menyatakan bahawa sampel di antara 20-500 orang adalah bersesuaian dalam sesuatu kajian. Oleh yang demikian, pendapat Babbie (2013), Gay (1996), Krejcie dan Morgan (1970), Neuman (2007), Sudman (1976) dan Roscoe (1975) telah diguna pakai di dalam kajian ini.

HASIL KAJIAN

TAHAP KEHADIRAN DI PROGRAM/PROSES BANTAHAN AWAM

Jadual 3 merekodkan skor kategori peringkat penglibatan individu bagi setiap soalan di dalam pembolehubah “Kehadiran di Program/Proses Bantahan Awam” di mana skor keseluruhan adalah 420. Keputusan tahap penglibatan awam bagi kehadiran responden ke program bantahan awam adalah berada di tahap perundingan. Ini bermaksud kehadiran awam di program bantahan awam membolehkan mereka mengetahui tindakan pihak perancang tempatan dan memberi pendapat tentang cadangan yang dibentangkan. Hasil dapatan mendedahkan bahawa majoriti responden (20%) di Daerah Kuala Langat sedar akan kepentingan penglibatan awam, justeru, tetap menghadirkan diri sebagai penonton atau pendengar.

TAHAP KEAKTIFAN DALAM MEMBERIKAN IMPUT ATAU CADANGAN

Seterusnya bagi aspek keaktifan responden dalam memberikan input atau cadangan pula, Jadual 4 mendedahkan bahawa skor keseluruhan tahap penglibatan awam adalah 403, di mana ianya berada di tahap perundingan. Ini memberi maksud bahawa input atau cadangan yang diberikan oleh penduduk/awam telah diambil kira atau boleh dibawa berunding bersama-sama dengan pihak berkuasa atau pihak kerajaan.

Namun, memandangkan tahap ini berada di tahap *tokenism* yang membawa erti penduduk atau komuniti dibenarkan untuk bersuara dan memberi pandangan, tidak semestinya pandangan ini diambil kira oleh pihak berkuasa (Suzanah et al. 2015; Tjahjono et al. 2014).

Menurut Lowndes et al. (2001), penglibatan penduduk atau rakyat dalam memberikan cadangan dapat ditingkatkan lagi sekiranya pihak berkuasa menyediakan pemahaman yang baik dan senang difahami sepanjang program bantahan awam atau perancangan tersebut. Dalam kes ini, skor minima terletak pada bahagian “Input dan kepentingan saya dan masyarakat dicapai bersama di dalam proses perancangan” dan “Maklumbalas dan cadangan saya diambil kira dan dicatatkan”.

Ini menunjukkan responden beranggapan bahawa kepentingan dan input mereka dalam proses perancangan tidak akan dicapai atau diambil kira. Justeru, pihak berkuasa perlu memberi pemahaman bahawa penglibatan penduduk atau komuniti membolehkan kesepakatan antara masyarakat/awam dan pihak berkuasa tempatan dapat dicapai (McDonald 2004). Melihat kepada penemuan Jadual 4 adalah di mana analisis

menunjukkan bahawa majoriti responden (23%) tidak memberikan sebarang input sepanjang proses perancangan.

TAHAP PENGLIBATAN DALAM MEWUJUDKAN RT

Bagi analisis seterusnya, Jadual 5 merujuk kepada tahap penglibatan responden dari aspek menetapkan atau mewujudkan Rancangan Tempatan (RT). Hasil penemuan analisis, tahap penglibatan responden adalah berada di tahap perundingan dengan skor keseluruhan sebanyak 417. Majoriti daripada responden (16%) didedahkan tidak terlibat dalam penetapan proses rancangan tempatan atau RT. Ini membawa maksud bahawa responden atau penduduk sama ada tidak pernah atau tidak mahu melibatkan diri dalam RT di Daerah Kuala Langat.

Hasil dapatan tahap penglibatan ini kelihatan seiring dengan penemuan yang didapati oleh pengkaji Tjahjono et al. (2014) di mana mereka membincangkan lebih lanjut bahawa tahap penglibatan ini terjadi apabila pihak kerajaan menggalakkan penglibatan rakyat dalam proses perancangan dan bila terjadinya dialog dua-hala, kadar kejayaan input pihak awam untuk

JADUAL 2. Skor Interval dan Tipologi Arnstein

Penglibatan	Tahap	Skor	Skor Tipologi
Kawalan Rakyat	8	712.5 – 800.0	2850 – 3200
Kuasa Perwakilan	7	624.9 – 712.4	2500 – 2850
Perkongsian	6	537.3 – 624.8	2150 – 2500
Menenangkan	5	449.7 – 537.2	1800 – 2150
Perundingan	4	362.1 – 449.6	1450 – 1800
Memaklumkan	3	274.5 – 362.0	1100 – 1450
Terapi	2	186.9 – 274.4	750 – 1100
Manipulasi	1	100.0 – 186.9	400 – 700

Sumber: Diubahsuai daripada Arnstein (1969) dan Tjahjono et al. (2014)

JADUAL 3. Kehadiran di Program/Proses Bantahan Awam

Skala Skor	N (%)	Skor	N x Skor
Hadir sebagai penonton	20	1	20
Hadir memberi input kepada kerajaan	7	2	14
Hadir memberi input kepada komuniti	13	3	39
Kesempatan untuk mengadakan dialog dengan kerajaan.	14	4	56
Hadir untuk memberi pengaruh kepada yang lain	17	5	85
Diberikan dan diagihkan tanggungjawab perancangan	8	6	48
Diberi kuasa untuk menyuarakan pandangan dalam RT	10	7	70
Membuat keputusan sepenuhnya	11	8	88
Jumlah			420

dilaksanakan adalah rendah. Sejar dengan tahap *tokenism*, cadangan pihak awam berkemungkinan tidak akan diambil kira (Sudaryati 2007). Tambahan pula, skor minima di Jadual 5 menunjukkan hanya segelintir sahaja daripada pihak penduduk atau pihak awam yang mempunyai penglibatan dan kuasa penuh dalam merancang, melaksanakan dan mengawasi perancangan.

TAHAP PENGLIBATAN DALAM MEMBERIKAN KELULUSAN KE ATAS RANCANGAN TEMPATAN (RT)

Akhir sekali, di dalam mencapai objektif kajian ini, aspek keempat tahap ini ialah bagi mengukur tahap penglibatan responden dalam memberi kelulusan kepada perancangan-perancangan yang termaktub di dalam RT. Hasil penemuan tahap penglibatan responden dalam meluluskan perancangan di dalam RT, skor keseluruhan adalah berada di tahap menenangkan iaitu mencatatkan skor sebanyak 451. Seperti kelihatan dalam Jadual 6, majoriti responden iaitu seramai 17% melibatkan diri dalam memberi kelulusan kerana kepentingan mereka dan komuniti masyarakat diambil kira di dalam RT. Meskipun cadangan mereka diambil kira, skor minima menunjukkan kepentingan masyarakat tidak berjalan seiring dengan kepentingan kerajaan. Tahap penglibatan responden di dalam memberi kelulusan kepada proses perancangan membolehkan mereka memberi nasihat, tetapi pihak berkuasa tempatan masih mempunyai kuasa untuk menentukan keputusan muktamad. Dalam erti lain, meskipun pihak awam tidak memberi kelulusan, keputusan terakhir tetap dibuat oleh pihak berkuasa tempatan. Hasil ini sejajar dengan hasil penemuan oleh penyelidik seperti Mahjabeen et al. (2008). Melalui kajian yang dibuat oleh Mahjabeen et al. (2008) ke atas pihak berkuasa tempatan Sydney, Australia, beliau menemukan bahawa walaupun rakyat membantah atau memberi kelulusan, pihak berkuasa tempatan di Sydney, Australia masih lagi menjalankan pelaksanaan perancangan tersebut mengikut susunan dan perancangan pihak berkuasa tempatnya (Mahjabeen et al. 2008).

PERBINCANGAN TAHAP PENGLIBATAN AWAM DALAM RT DI MDKL, SELANGOR

Secara keseluruhannya, jika dirujuk kepada Jadual 7, dapatan keseluruhan kajian menunjukkan tahap penglibatan awam di PBT MDKL adalah berada

di tahap perundingan dengan skor sebanyak 1691. Ini menunjukkan bahawa penglibatan awam iaitu penduduk/komuniti di Daerah Kuala Langat belum lagi mencapai tahap yang optimal dan keputusan dalam rancangan tempatan di Daerah Kuala Langat masih bersifat *top-down* iaitu dari pihak kerajaan sepenuhnya manakala pihak penduduk/komuniti hanya mengikut perancangan tersebut. Ini diperkuatkan dengan pandangan pengkaji Miraftab (2004), di mana, tahap perundingan adalah tahap yang belum mencecah tahap penglibatan yang optimal. Tahap ini digambarkan sebagai pendekatan berbentuk *top-down* di mana pihak penduduk atau pihak awam dilihat sekadar menuruti setiap perancangan oleh pihak berkuasa. Beliau turut membahaskan bahawa tahap ini, seperti dinyatakan oleh Arnstein (1969) sebelum ini, dianggap tidak mengetengahkan penglibatan menyeluruh atau penuh daripada pihak penduduk/awam. Cadangan dan nasihat daripada pihak penduduk/awam diambil kira dan didengari tetapi keputusan dalam perancangan masih terletak sepenuhnya di tangan pihak berkuasa tempatan. Ini jelas ditunjukkan dengan penemuan skor bagi setiap tema iaitu hanya 420 (perundingan), 403 (perundingan), 417 (perundingan) dan akhir sekali 451 (menenangkan).

Jika dilihat kepada penggunaan teori Arnstein (1969), ia menyatakan bahawa tanpa penyebaran kuasa, penglibatan masyarakat merupakan perkara yang kosong (*empty ritual*) (Arnstein 1969; Marzuki 2015). Masyarakat awam atau penduduk seharusnya mempunyai hubungan atau berhubung pada aktiviti pada di peringkat tertinggi di dalam tangga penglibatan dan bukan hanya tertumpu pada peringkat aktiviti di peringkat terbawah (Arnstein 1969; Suzanah et al. 2014). Tangga penglibatan ini merupakan garis panduan yang efektif kepada penduduk atau komuniti untuk memilih dan memutuskan sama ada mahu menerima peranan yang disarankan oleh pihak berkuasa yang mengawal atau memilih alternatif lain.

Melalui analisis yang dilakukan, penggunaan teori Arnstein telah berjaya digunakan melalui tahap-tahap tangga (1-8) dan sejajar dengan item-item di dalam soal-selidik dan menerusi pembentukan empat komponen dalam penglibatan awam melalui proses RT yang telah dibincangkan. Bagi memandu analisis di dalam penemuan kajian ini, kaedah analisis telah menggunakan kaedah Skor dan Tipologi Arnstein bagi membuat pengukuran tahap dan skor penglibatan awam dan seterusnya bagi menganalisis skor tahap-tahap

JADUAL 4. Keaktifan Responden dalam Memberikan Input atau Cadangan

Skala Skor	N (%)	Skor	N x Skor
Tidak memberi sebarang input	23	1	23
Memberi input yang menekankan kepentingan kerajaan	14	2	28
Memberi input tentang kelebihan masyarakat setempat	11	3	33
Input dapat menjana dialog berbentuk dua-hala	12	4	48
Maklumbalas dan cadangan diambilkira dan dicatatkan.	8	5	40
Input dan kepentingan individu dan masyarakat dicapai.	7	6	42
Memberi input dan diberikan kuasa untuk membuat keputusan.	11	7	77
Hak sepenuhnya menyampaikan input dan membuat keputusan	14	8	112
Jumlah			403

JADUAL 5. Penglibatan dalam Mewujudkan Rancangan Tempatan (RT)

Skala Skor	N (%)	Skor	N x Skor
Tidak terlibat menetapkan RT	16	1	16
Terlibat dalam menetapkan RT bagi manfaat kerajaan.	14	2	28
Terlibat dalam menetapkan RT bagi manfaat masyarakat setempat	14	3	42
Hanya terlibat dalam perbincangan dalam mewujudkan RT	12	4	48
Mempunyai pengaruh dalam menetapkan aspek-aspek di dalam RT	14	5	70
Terlibat menentukan aspek di dalam RT dan berkongsi tanggungjawab yang sama dengan kerajaan	12	6	72
Terlibat menentukan aspek-aspek di dalam RT dan mempunyai kuasa untuk membuat keputusan mutlak	11	7	77
Terlibat dalam menentukan RT dan mempunyai kuasa untuk merancang, melaksanakan, dan mengawasi perancangan	8	8	64
Jumlah			417

JADUAL 6. Penglibatan dalam Memberikan Kelulusan ke atas Rancangan Tempatan (RT)

Skala Skor	N (%)	Skor	N x Skor
Tidak terlibat dalam memberikan sebarang kelulusan ke atas RT.	15	1	15
Memberi kelulusan untuk memenuhi kepentingan kerajaan.	10	2	20
Memberi kelulusan memenuhi kepentingan masyarakat setempat.	11	3	33
Memberi kelulusan selepas dialog dua-hala dengan kerajaan	11	4	44
Memberi kelulusan atas cadangan masyarakat setempat	17	5	85
Memberi kelulusan atas kepentingan yang sama antara masyarakat setempat dengan pihak kerajaan.	9	6	54
Memberi kelulusan selepas diberi kuasa untuk membuat keputusan di dalam perancangan.	16	7	112
Memberi kelulusan selepas diberi kuasa untuk merancang, melaksanakan, dan mengawasi perancangan.	11	8	88
Jumlah			451

penyertaan awam di dalam rancangan tempatan di PBT yang telah dipilih.

Bagi mengukuhkan penemuan kajian ini, seperti yang diulaskan oleh Laurian & Shaw (2008) dan McDonald (2004), tahap perundingan dan menenangkan berkongsi definisi yang sama di mana orang awam tidak mempunyai sebarang kuasa dalam menentukan keputusan di dalam proses perancangan. Namun, perbezaan di antara dua tahap ini terletak kepada kewujudan dialog atau komunikasi dua-hala di antara pihak berkuasa dan orang awam pada tahap perundingan sementara tahap menenangkan hanya merujuk kepada langkah-langkah yang pihak berkuasa ambil untuk menenangkan orang awam tetapi tanpa sebarang komunikasi (Laurian & Shaw 2008; McDonald 2004). Justeru, jelas sekali, dengan penemuan tahap skor 451 (menenangkan) yang ditemui melalui tema “penglibatan dalam meluluskan perancangan di dalam Rancangan Tempatan (RT)” di PBT MDKL, menunjukkan pihak PBT MDKL, mempunyai kuasa tertinggi untuk membuat keputusan akhir walaupun pihak penduduk/awam dipanggil menghadiri proses bantahan/dialog awam. Proses pendengaran bantahan awam ini lebih kepada kaedah atau mekanisme untuk menenangkan keresahan penduduk/awam sahaja. Penemuan ini adalah sama seperti yang digambarkan secara jelas di dalam penemuan kajian yang dilakukan oleh Mahjabeen (2008), di mana pihak berkuasa Sydney, Australia mengambil kira cadangan orang awam sebagai taktik atau kaedah menenangkan orang awam daripada membuat rusuhan, akan tetapi, perancangan masih lagi dilaksanakan mengikut susunan dan perancangan pihak berkuasa tempatan.

KESAN PROSES PENGLIBATAN AWAM KE ATAS PERANCANGAN PEMBANGUNAN RT DAN PENDUDUK/KOMUNITI AWAM

Tangga penglibatan kawalan rakyat adalah tangga tertinggi dan merupakan tahap penglibatan penuh (Arnstein 1969). Pada tahap ini, penduduk dan komuniti mempunyai kuasa majoriti untuk membuat perancangan dan keputusan penuh. Pihak penduduk dan komuniti sentiasa mempunyai peluang untuk menentukan tahap penglibatan mereka termasuk dalam perancangan dan membuat keputusan (Arnstein 1969; Connor 1988; Suzanah et al. 2015). Melalui empat tema dalam penglibatan awam melalui proses RT yang telah dibincangkan secara mendalam, dapat dilihat di mana tahap dan

kesannya kepada pembangunan perancangan RT di Daerah Kuala Langat. Seperti yang diulas di peringkat awal dalam pendahuluan kajian ini, proses penglibatan awam di Malaysia dikatakan masih lagi di tahap rendah dan minimum. Ini berdasarkan kepada kajian-kajian lalu oleh penyelidik tempatan seperti Haliza (2011), Kamariah (2003), Omar (2010), Yaakob (2012), Marzuki (2015) dan Nurrudin et al. (2015). Hal ini sering dihubungkan dengan pengetahuan rakyat yang masih rendah terhadap proses penglibatan awam dan akan mempengaruhi keputusan (Fung 2006; McKenna 2011; Haliza 2011; Marzuki 2015). Walaupun begitu, berdasarkan kepada kajian oleh pihak JPBD, dalam konteks proses perancangan dan program bantahan RT, kenyataan umum melihat, penglibatan pihak awam di dalam proses seranta dan RT yang dilaksanakan di PBT Malaysia telah semakin baik dan sistematik serta mengguna pakai kaedah yang sama. Semua kaedah dan proses ini menggunapakai pekeliling yang dikeluarkan oleh pihak JPBD (Laporan Manual JBPD 2013 dan 2016).

Namun, melalui perbincangan, dan penemuan hasil keputusan kajian yang dilaksanakan ini, penemuan analisis hasil kajian menunjukkan tahap penglibatan awam di Daerah Kuala Langat yang masih bertaraf perundingan dan belum mencapai tahap penglibatan penuh. Selain itu, tahap penglibatan pula masih sederhana dan bersifat *top-down* secara keseluruhannya. Keadaan ini menimbulkan persoalan, kesan serta petunjuk yang tidak positif kepada tahap keseluruhan penglibatan penduduk dan komuniti di dalam proses RT di MDKL. Kesan yang terlihat daripada tahap ini akan menyebabkan proses membuat keputusan di dalam perancangan tempatan tidak menyeluruh dan bersepadu. Seperti yang diulaskan oleh Arnstein (1969), proses penglibatan tertinggi yang sebenar ialah pihak penduduk dan komuniti/rakyat harus terlibat di dalam proses pembuat keputusan, menyelesaikan konflik dan perancangan pembangunan di masa hadapan. Ini selari dengan Brundtland Commission's (WCED 1987) yang menekankan keperluan untuk menyokong akar umbi inisiatif, menurunkan kuasa kepada masyarakat dan organisasi dan memperkuat proses demokrasi tempatan.

Berdasarkan kepada hujahan betapa pentingnya proses penglibatan awam ini, kesan besar yang timbul kepada komuniti atau pihak awam ialah, kelemahan masyarakat awam yang mempunyai pengetahuan yang terhad tentang peranan dan

JADUAL 7. Tahap Penglibatan Awam di PBT MDKL

Pembolehubah	Skor	Tahap Penglibatan Awam
Kehadiran di Program/Proses Bantahan Awam	420	Perundingan
Keaktifan Responden dalam Memberikan Input atau Cadangan	403	Perundingan
Penglibatan dalam Mewujudkan Rancangan Tempatan (RT)	417	Perundingan
Penglibatan dalam Meluluskan Perancangan di dalam Rancangan Tempatan (RT)	451	Menenangkan
Jumlah	1691	Perundingan

pemulihan proses pembangunan tanah dan perancangan dan kebanyakannya tidak peduli atau tidak tahu untuk mengemukakan bantahan (Kamariah 2003; Omar 2009; Haliza 2011). Keadaan yang tidak memberangsangkan ini menyebabkan proses penyertaan awam hanya sebagai proses mencukupkan syarat dan memenatkan mereka kerana perlu hadir pendengaran bantahan bagi mengemukakan bantahan (Abiola et al. 2014). Selain itu juga, persoalan yang sering timbul di dalam membicarakan masalah penglibatan awam ini ialah, sebahagian penduduk atau komuniti mempersoalkan ketelusan proses membuat keputusan dan ini merujuk kepada proses *as a form of a tokenism*.

Ingin ditekankan di sini, bahawa jika dilihat kepada sejarah penglibatan awam, ianya sudah lama wujud di Malaysia dan diperkuatkan dengan kewujudan akta-akta sedia ada (Kamariah 2003; Haliza 2009). Walaupun begitu tahap dan kejayaannya masih dipersoalkan terutama apabila melihat kepada tahap penglibatan dan peranan masyarakat awamnya iaitu penduduk dan pihak berkepentingan terhadap proses dan program yang dijalankan. Senario ini akan menjejaskan pembangunan perancangan negara secara keseluruhannya.

KESIMPULAN

Berdasarkan kepada analisis skor ke atas tahap penglibatan awam di MDKL, ia dengan jelas menjawab objektif kajian ini iaitu tahap penglibatan awam sebagai pembuat keputusan dalam perancangan Rancangan Tempatan (RT) untuk pembangunan setempat. Ini menunjukkan bahawa penglibatan awam iaitu penduduk di Daerah Kuala Langat belum lagi mencapai tahap yang optimal dan keputusan dalam rancangan tempatan di Daerah Kuala Langat masih bersifat *top-down* iaitu dari pihak kerajaan sepenuhnya manakala penduduk dan komuniti hanya mengikut kehendak perancangan

tersebut. Oleh yang demikian, faktor peningkatan pendidikan, pengetahuan dan kesedaran haruslah diambil perhatian oleh pihak kerajaan bagi meningkatkan tahap penglibatan awam ini. Program-program bersepadu penglibatan awam boleh dibentuk supaya proses pengintegrasian ini menjadi satu sistem yang berkesan dan semua pihak terlibat termasuk masyarakat awam dan pihak berkepentingan, bagi mewujudkan sistem perancangan dan pembangunan yang terbaik, mampan dan lestari.

RUJUKAN

- Abd Rahim, M. N. 2009. *Statistical Methods in Research*. Petaling Jaya, Selangor: Prentice Hall.
- Abelson, J. & Forest, P. G. & Eyles, J. & Smith, P. & Martin, E. & Gauvin, F. P. 2003. Deliberations about deliberative methods; Issues in the design and evaluation of public participation processes. *Journal Social Sciences and Medicine* 57 (2): 239-251.
- Aiyeola, A. & Abdullah, R. & Shamsudeen, N. & Ibrahim, Z. Z. 2014. Examine the level of public participation in environmental impact assessment process: A case of MRT project in Malaysia. *Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 8(6): 8-12.
- Alfasi, N. 2003. Is public participation making urban more democratic? The Israel experience. *Journal Planning Theory & Practice* 4(2): 185-202.
- Arnstein, S. R. 1969. A ladder of citizen participation. *Journal America, Institute of Planning*. 35(4): 216-224.
- Ayodele, I. Shittu & Abiodun M, Misbaudeen, 2015. Public participation in local government planning and development: Evidence from Lagos State, Nigeria. Covenant University. *Journal of Politics and International Affairs (CUJPIA)* 3(2): 20-42.
- Azlizan, T. & Hamzah, J. 2012. Community participation in rural entrepreneurship. Study in Kubang Pasu District, Kedah. *Prosiding Kebangsaan Ekonomi Malaysia Ke-VII* 2(9): 738-749.
- Babbie, E. 2013. *The Practice of Social Research*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.

- Babu, M.T. 2015. Arnstein's ladder of citizen participation: A critical discussion. *Journal of Asian Academic Research Associates* 2(7): 1-5.
- Bahagian Rancangan Pembangunan, Jabatan Pembangunan Bandar dan Desa Semenanjung Malaysia. 2004. *Garis Panduan Seranta dan Penyertaan Awam (Rancangan Pemajuan)*. Kuala Lumpur: Jabatan Perancangan Bandar dan Semenanjung Malaysia.
- Beierle, T. C. & Cayford, J. 2002. *Democracy in Practice: Public Participation in Environmental Decisions*. Washington, D.C: Resources for the Future.
- Beierle, T. C. 1998. *Framework for evaluating public participation programs*. Discussion Paper 99-06. Resources for the Future, Washington D.C.
- Bergmuller, R. 2015. Conflict management in the process of impact assessment. Annual Conference of the International Association for Impact Assessment, Florence, Italy 2-23 April 2015: 1-6.
- Bramwell, B. & Sharman, A. 1999. Approach to sustainable tourism planning and community participation: the case of Hope Valley. *Journal Tourism and Sustainable Community Development* 45(1): 17-35.
- Cayford, J. & Beierle, T. C. 2001. *Public Participation in Environment Decisions: Lessons from the Case Study Record*: 68-79.
- Chadwick, G. 1971. *Systems View of Planning: Towards a Theory of the Urban and Regional Planning Process*. New York: Pergamon Press.
- Chee Hui Lai, & Chan, N.W. & Goh, H. W. & Zakaria, N. A. 2017. *Mobilizing local communities towards involvement in river management: Lesson learnt from the Sungai Pinang River community engagement project in Penang, Malaysia*. Proceedings of the 37th IAHR World Congress, Ogos 13-18, 2017. Malaysia: 4581-4587.
- Chua, Y. P. 2006. *Asas Statistik Penyelidikan*. Kuala Lumpur: McGraw-Hill (Malaysia) Sdn. Bhd.
- Connor, Desmond M. 1988. A new ladder of citizen participation. *Natl. Civ. Review* 77(3): 249-257.
- Cuppen, M. & Broekmans, B. & Enserik, B. 2012. Public participation in EIA and attitude formation. *Journal Impact Assessment and Project Appraisal* 30(2): 63-74.
- Dietz, T. & Stern, P. 2008. *Public participation in environmental assessment and decision making*.
- Dorcey, A. H. J. 1994. Dalam B.C.R.T on the Environment Economy. *Public Involvement in Government Decision-Making: Choosing the Right Model: A Report of the BC Round Table of The Environment and The Economy Round Table*.
- European Urban Knowledge Network (EUKN). 2017. Public Participation Concepts. *Newsletter*. Doi//eukn.eu/policy-labpolicy.
- Fagotto, E. & Fung, A. 2009. *Sustaining public engagement. Embedded deliberation in local communities*. An Occasional Research Paper from Everyday Democracy and the Kettering Foundation.
- Fedotova, O. & Teixeira, L. & Alvelos, H. 2012. E-Participation in Portugal: Evaluation of government electronic platforms. *Journal Science Direct. Procedia Technology* 5: 152-161.
- Few, R. 2002. Conservation, participation, and power: Protected-area planning in the Coastal Zone of Belize. *Journal of Planning Education and Research* 19: 401-408.
- France, L. 1998. Local participation in tourism in the West India Islands. In *Embracing and Managing Change in Tourism: International Case Studies*, edited by Laws, E. Faulkner, B. & Moscardo, G. London: Routledge.
- Fung, A. 2006. Varieties of participation in complex government. *Public Administration Review*. Doi: <http://doi.org/10.1111/j.15406210.2006>.
- Gay, L. R. 1996. *Educational Research Competencies for Analysis and Application*. Edisi ke-5. New Jersey: Merrill.
- Ghazi, I. M. & Haliza, A. R. 2011. Public involvement environmental issues with feference to Jajahan Kuala Krai, Kelantan. *Journal of Techno-Social* 3(3): 15-34.
- Gudowsky, N. & Bechtold, U. 2013. The role of information in public participation. *Journal of Public Deliberations* 9(1): 1-37.
- Haliza, A. R. 2011. *Public involvement on environmental issues in Malaysia with reference to Alor Star, Kedah. International conference on environmental, biomedical and biotechnologi*. IPCBEE. Vol. 16. IACSIT Press. Singapore: 90-93.
- Haliza A. R. 2005. *Ekosistem Hutan Bakau di Selangor: Satu Kajian Daripada Segi Pelaksanaan Dasar Berkaitan Alam Sekitar*. Tesis PhD. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi. (Tidak diterbitkan).
- Jabatan Perancang Bandar dan Desa Semenanjung Malaysia. 2016. *Laporan Keberkesanan Publisiti dan Penyertaan Awam, Kajian-Kajian Rancangan Pemajuan 2014-2016*. Kuala Lumpur.
- Jenkins, J 1993. Tourism policy in rural New South Wales: Policies and research priorities. *Geojournal* 29: 281-290.
- Jurry, F. 2018. Penglibatan komuniti tempatan dalam pasaran tumbuhan ubatan di Tamu Pantai Barat, Sabah. *Akademika* 88(1): 35-47.
- Kamariah, D. 2003. Incorporating Sustainable Development Principles into the Local Plan Preparation Process: The Case of Selected Localities in Southern Region of Peninsular Malaysia. Thesis Phd, Universiti Teknologi Malaysia.

- Kamaruddin Ngah, 1991. *Pengenalan Penyertaan Awam*. Kementerian Pendidikan Malaysia, Dewan Bahasa dan Pustaka: Kuala Lumpur.
- Karsten, A. 2012. *Participation Models, Citizens, Youth, Online. A Chase through the Maze*. 2nd edition. November 2012. <http://www.nonformality.org/participation-models>.
- Keogh, B. 1990. Public participation in community tourism planning. *Annals of Tourism Research* 17: 449-465.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. 1970. Determining sample size for research activities. *Educational Psychological Measurement* 30(3): 607-610.
- Kuhn, B. & Zhang, Y. 2014. Survey of expert on Climate change awareness and public participation in China. *Journal of Current Chinese Affairs* 1/2014: 177-212.
- Kweit, M. G. & Kweit, R. W. 2007. Participation, perception of participation and citizen support. *Journal SAGE, American Politic Research*. <http://doi.org/10.1177/1532673x06296206>.
- Lafont, C. 2015. Deliberation, Participation and democratic legitimacy: Should deliberative mini-publics shape public policy? *Journal of Political Philosophy*. [Doi.org/10.1111/jopp.12031](http://doi.org/10.1111/jopp.12031).
- Lane, M. B. 2003. Participation, decentralization and civil society: Indigeneus rights and democracy in environmental planning. *Journal of Planning Educational Research* 1: 18-25.
- Laurian, L. & Shaw, M. M. 2008. Evaluation of public participation. *Journal of Planning Education and Research* 28 (3): 293-309.
- Lee, M. & Armeni, C. & Cendra, J. D. & Chaytor, S. & Lock, S. & Maslin, M. & Redgwell, C. & Rydin, Y. 2012. Public participation and climate change infrastructure. *Journal of Environmental Law* 25 (1): 33-62.
- Lowndes, V. & Pratchett, L & Stoker, G. 2001. Trends in public participation: Part 2 – Citizens perspectives. *Journal Public Administration* 79(2): 445-455.
- Marzuki, A. 2009. A review on public participation in environmental impact sssessment in Malaysia. *Journal Theoretical and Empirical Reasearches in Urban Management* 3(12): 126-136.
- Marzuki, A. 2015. Challenges in the public participation and the decision making process. Universit Sains Malaysia; Flinders University, Adelaide Australia. *Journal Institute for Social Research in Zagreb*.
- Mahjabeen, Z. & Shrestha, K. & Dee, J.A. 2008. *Rethinking community participation in urban planning: The role of disadvantages group in Sidney metropolitan strategy*. Proceedings of 3rd ANZRSIAI Conference, 167.
- McDonald, S. & Planning Institute of Jamaica: Social Assessment Team. 2004. *Social Assessment of the Innercity Renewal Programme: Rae Town: Pilot Project*.
- McKenna, D. 2011. *UK Local Government and Public Participation Using Conjectures to Explain the Relationship Public Administration*. Wiley Online Library. <http://doi.org/10.1111/j.1467.9299.2011.01937.x>.
- McNeely, J. 1992. The Biodiversity Crisis: Challenges for Research and Management. In *Conservation of Biodiversity for Sustainable Development*, edited by : Sundland, O.T. & Hindar, K. & Brown, A.H.D. Scandinavian University Press: Oslo.
- Miraftab, F. 2004. Making neo-liberal government: The disempowering work of empowerment. *Journal International Planning Studies* 9 (4): 239-259.
- Mitchell, G. & May, A. & MacDonald, A. 1995. PICABUE: A methodological framework for the development of indicators of sustainable development. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology* 2: 104-123.
- Mohd Majid Koding. 2000. *Kaedah Penyelidikan Pendidikan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Najib, A. G. 1999. *Penyelidikan Pendidikan*. Skudai: Penerbit Universiti Teknologi Malaysia.
- Moynihan, D. P. 2003. Normative and intrumental perspective on public participation: Citizen submits in Washington, D.C. *Journal the American Review of Public Administration* 33(2): 29-37.
- Nabatchi, T. & Emerson, K. 2015. *Collaborative Government Regime*. Washington DC: Georgetown University Press.
- Neuman, W. L. 2007. *Basics of Social Research Qualitative and Quantitative Approaches*. Edisi ke-2. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Nurlida Hamim, M. S. Md Shapin, S. & Siti Hajar, M. I. 2017. Impak pembangunan pelancongan ke atas persekitaran manusia dan fizikal komuniti Pulau Tioman. *Akademika* 87(3): 47-60.
- Nuruddin, S. M. & Hasyim, R, & Rahman, S. Zulkiffi, S. & Pakeer Mohamed, S. A. & Hamik, S. A. 2015. Public participation process at local government administration: A case study of the Seremban Municipal Council, Malaysia. *Journal Procedia-Social and Behavioral Sceinces* 211: 505-512.
- O'Faircheallaigh, C. 2010. Public participation and environmental impact assessment and lessons for public policy making. *Journal Environmental Impact Assessment Review* 30 (1): 19-27.
- Omar, D. 2009. Public participation in Malaysia district local planning system. <https://sue.mot.org/conference.files/2009/restricted/paper/omar.pdf>.
- Omar, D. & Hoon, Leh. O. L. 2007. Effectiveness of public participation programme: A feedback from participation (Sabak Bernam District local plan and Kuala Lumpur structure plan). *Planning Malaysia Journal* 5(1). doi: 10.21837/pmjournal.v5i1.55.
- Polletta, F. 2014. Participatory democracy's moment. *Journal of International Affairs* 68(1): 79-89.

- Putnam, R. 1993. The prosperous community: Social capital and public life. *Journal The American Prospect* 4(13): 249-251.
- Robi, D, 2008. *Rancangan struktur, rancangan tempatan dan rancangan kawasan khas*. Pejabat Projek Alor Star. Alor Star: Jabatan Perancangan Bandar dan Desa Semenanjung.
- Rottman, K. 2013. *Recommendations on Transparency and Public Participation in the context of Electricity Transmission Line*.
- Roscoe, J. T. 1975. *Fundamental Research Statistics for the Behavioral Sciences*. Edisi ke-2. New York: Holt Rinehart & Winston.
- Royo, S. & Yetano, A. & Acerate, B. 2014. E-participation and environmental protection: Are local government really committed? *Journal Public Administration Review*. Wiley Online Library. Doi. org/10.1111/puar.12156.
- Sharifah Hayaati, S. I. A. Q & Ilhaamie, A. G. A. 2015. Penyertaan awam dalam tadbir urus organisasi daripada perspektif islam: Kajian terhadap organisasi islam terpilih di Malaysia. Laporan Hasil Kajian YAPEIM (PV003-2015).
- Shier, H. & Marisol, H. M. & Meyslin, C. & Arroliga, I. & Gonzales, M. 2012. Ying Yang model of youth participation. How children and young people influence policy-makers: Lesson from Niagaragua. *Journal Children & Society*. Doi.10.1111/j.109911860.2012.000443x
- Slocum, R. & Thomas-Slayter, B. 1995. Participation, empowerment, and sustainable development in power, process and participation: Tools for change, edited by Slocum et al. London: London Intermediate Technology Publications.
- Siti Hajar, Noralina Othman & Zaitun, Ahmad. 2017. Penyertaan sosial dan indeks kesejahteraan sosial subjektif kanak-kanak miskin di Malaysia. *Akademika* 87(2): 105-118.
- Solomon, S. & Abelson, J. 2012. Why and when should we use public deliberation. *Journal the Hastings Centre Report*. Wily Online Library. Doi. org.10/1002/hast.27.
- Sweeney, R. L. 2004. *Environmental Risk Decision-Making: Risk Professionals and their use of Analytic-Deliberative Processes*. Fairfax, VA: George Mason University.
- Sudaryadi. 2007. *Impact of Development on the Southern Cross Road towards Ouput of Production Sector and Household Income in Central Jawa*. Semarang: Diponegoro University, Semarang.
- Sudman, S. 1976. *Applied Sampling*. New York: Academic Press.
- Sulzakimin, M. & Wee, T. S. & Chen, G. K. 2014. Participation in acquiring knowledge towards sustainable development at Malaysian local government. *Journal International Review of Management and Business Research* 3(3): 1329-1337.
- Suzanah, E. & Talip, M. A. & Jaafar, K. 2015. Penglibatan komuniti dalam pengurusan sumber pesisir pantai di Teluk Mengkabong, Tuaran, Sabah. *International Journal of Administration and Governance* 1 (8): 1-8.
- Tjahjono, H. & Bisri, M. & Soemarno, & Ganis, E. 2014. Public participation towards the formulation of environment-friendly city policy in Tulungagung. *International Journal of Applied Science Sociology* 4 (3): 74-81.
- Timothy, D.J. 1999. Participatory planning: A view of tourism in Indonesia. *Journal Annals of Tourism Research* 26: 371-391.
- Tosun, C. 1998. The roots of unsustainable tourism development at the local level: the case of Urgup in Turkey. *Journal Tourism Management* 19: 595-610.
- Wilcox, D. 1994. *Community participation and empowerment: Putting theory into practice*. RRA Notes. Issues 21. IIED, London: 78-82.
- Yaakob, H. 2012. Penyertaan awam: kejayaan dan kegagalannya dalam perancangan pembangunan. *Jurnal Pengurusan Awam*: 67-84.
- Yvonne, R. & Pennington, M. 2010. Public participation and local environmental planning: The collective action problem and the potential of social capital. *Journal Local Environment* 5(2): 153-169.
- Zikmund, W. G. 2003. *Business Research Methods*. Edisi ke-7. Cincinnati, Ohio: Thomson/South Western.

Mohd Azhar Mohamed Ali
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia
Bangi Selangor
Malaysia
E-mail: moazhar13@yahoo.com

Kadir Arifin (corresponding author)
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia
Bangi Selangor
Malaysia
E-mail: kadir@ukm.edu.my

Received: 10 June 2019
Accepted: 17 Febuari 2020

